

בואו נשיג אמנה והסכם

אבשלום וילן, מזכ"ל התאחדות חקלאי ישראל

אני מופיע פה בשלושה כובעים. הכובע הראשון הוא הכובע הנוכחי שלי היום, מזכ"ל התאחדות חקלאי ישראל, ואני אייצג את האלמנט החקלאי. לאחר מכן יש לי עוד שני כובעים לשעבר, ומטבע הדברים הם יתערבבו בדבריי. הראשון: הייתי מזכיר התנועה הקיבוצית, ואני אדבר גם על ההיבט של המשק הקיבוצי והמושבי. השני: הייתי עשר שנים חבר כנסת, ולכן אדבר גם בראייה הלאומית ואולי ממנה אתחיל. אני לא חלוק עם ידידי איתן בן דוד על הכיוון הכללי, אם כי אני חושב שבמציאות שנוצרה במדינת ישראל ב־2010 צריך לאזן את ראיית התמונה הכוללת, והדברים הם מאוד ברורים. עם כל הכבוד הראוי, מה אלה ההצעות ש־20% תקנה בעצמך? השר מכיר מיישהו שמחזיק בנכס 60 רסר שנה, שבאים ואומרים לו קנה אותו בעצמך במחיר כזה או אחר? זה לא קיים. הרי על זה בדיוק הוויכוח. שמתם לב שכל הזמן מדברים על משפטיזציה, משפטיזציה, משפטיזציה. מדינת ישראל משפטה את עצמה לדעת, וממשלות ישראל לדורותיהן ברחו מהעיסוק בנושא הקרקעי ולא במקרה. היה להן נוח שבתי המשפט יחליטו. בתי המשפט הסתבכו – לא אכנס לכל הפרטים, כתבתי את עיקרי דבריי בחוברת "קרקע" האחרונה, לא אחזור עליהם. יש מאמרים טובים לאורך כל החוברת, אבל אני ממליץ לראות מה כתב ארנון סופר.

אני רוצה להביא קטע שהתפרסם בעיתון "הארץ" מ־27 במאי, במדור "גלריה". הקטע הוא על אדריכלות, מתוך סימפוזיון שנערך בבצלאל על מאה שנות קיבוץ, על הבנייה בהתיישבות. הסימפוזיון הוא מקצועי לחלוטין, של אדריכלים, והכתבת היא עיתונאית מכובדת מאוד, אסתר זנדברג שמה. בסוף הקטע היא כותבת: "עם כל חשיבותו של יום העיון בבצלאל, לא עלו שאלות הליבה בקשר לתכנון בקיבוצים ולתכנון הארצי בכללו. לא נדונה השאלה אם יש עוד צידוק בעצם קיומם של קיבוצים רבים ובהרחבתם ובקיומם של כל כך הרבה יישובים קטנים. ישראל מחזיקה בשיא עולמי של מספר יישובים לנפש, ועוד היד נטויה וממשיכה את המשגה ההיסטורי של פיזור האוכלוסין בשנות ה־50. תוכנית המתאר הארצית [פה היא מתכוונת לתמ"א 35] דוגלת לכאורה בשינוי המגמה ובריכוז האוכלוסייה בערים הגדולות וחיזוקן, אבל בו בזמן מוסדות התכנון מפירים את המדיניות שהם עצמם גיבשו ופועלים נגדה. בכך הם יוצרים תחרות מול הערים הגדולות על תעסוקה ועל אוכלוסייה חזקה וגורמים צריכת יתר של משאבים, של קרקעות ושל תשתיות בניגוד לכל עיקרון תכנוני בר־קיימא". שימו לב להנמקות. עכשיו ההנמקה השנייה: "כמו כן לא הונחו השיקולים הלאומיים־דמוגרפיים שמאחורי

ההתיישבות בארץ, החזקים מכל היגיון אחר. הקמת יישובים בישראל, לא רק בהתנחלויות, לא נועדה רק להעניק קורת גג, אלא לתפוס קרקעות בעיקר באזורים שבהם אוכלוסייה ערבית או בדווית ולהגביל את מרחב המחיה שלהם. בעניין הזה דומה מדיניות ההרחבה בקיבוצים למפעל המצפים בגליל, לתוכנית הייעור הארצית של הקק"ל, להכרזה על שמורות טבע או להקמת חוות הבודדים בנגב. אלה הנושאים הדחופים על הפרק".

יש פה בעצם השקפה מאוד ברורה, פוסט־ציונית, והיא בוויכוח. שימו לב לחיבור המדהים:

שמתם לב שכל הזמן מדברים על משפטי־ציה. מדינת ישראל משפטה את עצמה לדעת, וממשלות ישראל לדורותיהן ברחו מהעיסוק בנושא הקרקעי ולא במקרה. היה להן נוח שבתי המשפט יחליטו

ש"ס, שעכשיו החליטה שהיא מצטרפת להסתדרות הציונית, תייצג בקונגרס הציוני בעוד שבועיים את המפעל הציוני. יפה מאוד, לא ראיתי שהגדירו את עצמם באמת כציונים, מספרות זה דבר אחר. יש פה חיבור מאוד מוזר בין גופים שאינם ציוניים ובין הפוסט־ציונים. זה הוויכוח, ועל זה כותב ארנון סופר. אני איש מרצ ואני חושב שמגיע שוויון זכויות מלא לאזרחים הערבים והאחרים במדינת

ישראל, אבל נא לא להתבלבל. לציונות הייתה מטרה, שהיא ריכוז טריטוריאלי של יהודים בארץ ישראל, כי אין לנו ארץ אחרת ואין לנו מדינה אחרת.

כשמישהו אומר: בואו נקטין את מספר היישובים בישראל כי אין צורך בהחזקה של קרקע – מה הוא בעצם אומר? מה בעצם אמר לנו פה השר אטיאס? מה אומר המאמר? מה אומרת תמ"א 35 בהגדרות היסוד שלה? שאת עיקר המאמץ יש להשקיע בגושים העירוניים הגדולים, אותם צריך לפתח. אני טוען הפוך לחלוטין, וזאת ליבת הוויכוח. אנחנו עומדים במצב אידיולוגי, אנחנו צריכים להסביר שבלי התיישבות בכל רחבי מדינת ישראל – ואני לא מדבר על ארץ ישראל, אני מדבר על מדינת ישראל – לאורך זמן, לא נבטיח את האחיזה בקרקע, ואני לא מכיר אחיזה אחרת זולת חקלאות. אני לא רוצה לערבב פה את הוויכוח החקלאי על אותם 4.2 מיליון דונם שאותם יש לעבד ולשמר עם התפיסה של עיגון זכויות החקלאים לא רק על הקרקע החקלאית אלא גם על ביתם. עכשיו השר אטיאס מיתמם, אבל ממשלות ישראל לא קיבלו החלטה בנושאים הללו ולא במקרה. הוא מדבר על חוזה חכירה לדורות, זה נכון, אבל כמה מושבים מחזיקים חוזה חכירה לדורות? הם מחזיקים חוזה תלת־שנתי מתחדש, גם אדמה זמנית. בנושאים האלה אני מאוד נוקשה – צריך לעבד את השטח עד הדונם האחרון. אם נעבד את זה, נחזיק את הקרקע. אמרתי פה גם לפני שנה: יש חשיבות אקולוגית ירוקה ממעלה ראשונה שהקרקע הזאת תעובד. כל מתכנן רציני יגיד שבגוש דן צריך להרים את הבנייה לגובה. אנחנו המדינה הכי צפופה בעולם, 9 אחוזים בנויים. אז מה מציע לנו פה השר אטיאס? לבנות עוד בגוש דן? תרים לגובה, ואת הקרקע החקלאית צריך לשמר. מה פה הבשורה בדיוק?

החלטות

יש לנו ויכוח אדיר על מבנה היישוב הכפרי. רשות המים מובילה מהלך אסטרטגי. הסבירה לי האחראית על חלוקת המים במדינת ישראל: אני כופרת בטענה שלכם שדין קיבוץ דפנה ומושב שאר ישוב שונה מדין תל אביב. אותם מים שנותנים לנוי בתל אביב יינתנו ליישוב כפרי. אני אומר לה: בדיוק להפך. 120 שנה הציונות בנתה כפרים ירוקים. נכון, יש שם הרבה מים במחיר יותר נמוך, וניתן לחסוך 60% מהמים, אבל אנחנו לא נתפשר על העיקרון, כי במרחב הכפרי יהיו יישובים ירוקים ולא יהיה בטון ולא אספלט בין בית לבית. בתל אביב יהיו רבי־קומות של 16 קומות 64ר דירות בבית אחד, ואולי 20 מטר מרובע דשא מתחת – ובמושב ובקיבוץ בין בית לבית יהיה גם דשא ותהיה צמחייה מתאימה ולא אספלט ובטון. זה המרחב הכפרי, זה הירוק בעיניים שאנשים יוכלו להסתובב בו.

חברת צנובר עשתה עבודה עבור המועצה האזורית עמק יזרעאל והגיעה להוכחה אמפירית. לפי החשבון שלהם, כל דונם חקלאי מעובד יוצר ערך מוסף של 73 דולרים (כשערך הדולר היה ארבעה שקלים ומעלה) שעיקרם כל הדברים הירוקים מסביב, מה שהם עושים לחברה ולאקולוגיה כערך מוסף. אני טוען שאנחנו ירוקים בהגדרה, ועיבוד חקלאי וארץ ירוקה זה בהגדרה. לכן צריך לכך מים, וזה מייצר ערך מוסף. מי שמסתובב בארץ רואה את זה, זה קושר אנשים למרחב הזה, ואנחנו כל פעם עומדים ומצטדקים, אנחנו כל הזמן מתנצלים. טוב שהיום אני לא צריך לדבר על עובדים זרים. אתה כבר חותם על הסכם שאתה מוכן להפחית בתוך שש שנים 9,000 עובדים זרים, ומה אומר לי אתמול שר האוצר? העובדה שחתמת על הסכם שבו

הסכמת להפחית לא אומרת שאני צריך להוריד את המס בגין העובדה שאתם מעסיקים עובדים זרים, אותו מס־קנס כדי שיהיה לך תמריץ להעסיק פחות זרים ויותר ישראלים. אני אומר לו: חתמתי איתך על הסכם, בהגדרה אני מוכן לרדת במספר העובדים הזרים, אז אני צריך לשלם קנס? אבל תבינו, לא הוא כתב את התשובה, הפקידות כתבה

**בלי התיישובות בכל רחבי מדינת ישראל –
ואני לא מדבר על ארץ ישראל, אני מדבר
על מדינת ישראל – לאורך זמן לא נבטיח
את האחיזה בקרקע, ואני לא מכיר אחיזה
אחרת זולת חקלאות**

את התשובה, הרי הפקידות מנהלת ולא השרים. כתבתי לו בחזרה: תלמד טוב את הנושא. הגיע הזמן שנתחיל לחשוב אחרת ולהוביל רפורמות בצורה אחרת.

כולם מדברים על המים. ישראל היא המדינה הראשונה בעולם שמשתמשת ב־73% ממי השופכין שלה חזרה לשימוש חקלאי, המדינה השנייה אחרינו היא ספרד. אבל אנחנו תמיד אויבי העם. עוד ביגה שוחט כשהיה שר האוצר אמר: "אתם מייצאים ללונדון אשכוליות עם המים הטובים של עמק חפר שאינם". אבל בכל עמק חפר אין אשכוליות, מה שיש שם היום זה אבוקדו וחלק מההדרים, הכול היום מושקה במים מושבים. אבל את מי זה מעניין? ואנחנו כל הזמן בעמדת התנצלות. אני חושב שהסיפור הזה צריך להסתיים, ושצריך לעבור למתקפה. בזמנו תמיד נתפסנו כשודדי הקרקעות, ולכן אני חושב שהחיבור החקלאי מאוד משמעותי.

כי אנחנו, עם כל הקשיים ועם כל הבעיות, חייבים להתעקש על הדונם האחרון, ופה אני רואה היום זהות היסטורית – לא רק היסטורית, אלא גם זהות קיומית – בין הקק"ל לבין ההתיישבות העובדת.

בעצם, למה הממשלה מפחדת? הקשת המזרחית הכניסה אל תוך בית המשפט העליון, בבג"ץ

**צריך לעבד את השטח עד הדונם האחרון.
אם נעבד את זה, נחזיק את הקרקע.
אמרתי פה גם לפני שנה: יש חשיבות
אקולוגית ירוקה ממעלה ראשונה
שהקרקע הזאת תעובד**

שהגישה בזמנו נגד החלטות ה"בואינגים" למיניהן, 717, 727, 737 וכו', את המושג "צדק חלוקתי". זה מושג שאיש לא יודע לפרש אותו. ראיתי שסטנלי פישר התחיל להשתמש במושג מאוד קפיטליסטי שאינו "צדק חלוקתי". הוא אמר: יש ריכוזיות גדולה מדי במשק הישראלי משום ש־20 משפחות מחזיקות תאגידים בצורת שרשרת, שבעצם

יוצרים מונופוליאזיה של המשק ומונעים תחרות, וזה לא בריא מבחינה קפיטליסטית. באותו רגע פתאום כל השיח השתנה. אבל לא ראיתי שהקשת המזרחית באה ואמרה: בואו נחלק את הרכוש של אותן 20 משפחות בין כלל עם ישראל. אני אומר, כפי שאמרתי כל השנים, שתהליך ההפרטה במדינת ישראל נעשה בצורה הכי פחות נכונה. תראו בסרט "שיטת השקשוקה" איך אני מסביר לאיל גבאי באיזה מחיר הוא מוכר את צי"ם. אני לא צריך להביא קבלות, הייתי עקבי בנושא הזה כל השנים. אבל מה אומר המושג "צדק חלוקתי"? תראו איך הוא הקפיא את כל המערכת כמעט עשר שנים בנושא הקרקעות. בסופו של יום יש 800 יישובים חקלאיים בישראל, קיבוצים, מושבים וחלק מהחקלאים במושבות, יש גם מגזר ערבי שמעבד חלק מהקרקעות – והחקלאים האלה מעבדים 4.2 מיליון דונם בישראל.

לא דרשנו בעלות, דרשנו חוזה חכירה לדורות. המדינה היחידה בעולם שבה רוב הקרקע היא ציבורית היא מדינת ישראל, ואנחנו לא מציעים לשנות את זה. זה גם מצב גיאופוליטי שלא משתנה מהיום למחר. לכן אני בכלל לא מציע לשנות את זה, אני בעד להמשיך את החכירה, אבל לא יכול להיות מצב שהיום בנגבה הבן שלי לא מסוגל לבנות בית בגלל שרשרת הוויכוחים עם המינהל. הסיפור הזה חייב להסתיים, והוא יכול להסתיים. דיברו פה על החלטה 969 979. 15 הערים הגדולות מצויות כרגע במאבק. אי אפשר להשאיר את המאבק הזה לפקידות או לבתי המשפט. ממשלת ישראל צריכה לאזור אומץ ולקבל החלטות. צריך לבצע הפרדה מאוד ברורה בין השטח החקלאי לבין מבני המגורים, זה היסוד. מי שעמד בראש מינהל מקרקעי ישראל בזמנו, עו"ד אבי דרכסלר, הסביר לי פעם בשיחה פרטית, וחזר על זה פעם אחרי פעם – הקיבוצים והמושבים סיימו את תפקידם ההיסטורי, אנחנו ניתן לכם לבנות בשטח המחנה מה שאתם צריכים, אנחנו ניקח את הקרקע החקלאית ונפשיר אותה.

זהו יסוד הוויכוח – לא לוקחים את הקרקע החקלאית ולא מפשירים אותה לבנייה. מזה זה מתחיל ובזה זה נגמר. עכשיו יש בעיה, אם הממשלה רוצה להגיע לאמנה, להגיע למודל של

החלטה 979 במושבים ולהגיע לאמנה עם הקיבוצים בנושא השטח הכחול על זכויות בנייה, מה הדיבורים האלה! בואו פעם אחת נעשה סדר. זה ההיוון של עלות השטח בתוך השטח הכחול בקיבוץ ובמושב, כשאנחנו מדברים על יישובים ש-87% מהם נמצאים בפריפריה שבאופן עקרוני, מבחינת ההגדרה השיווקית, המחיר בה נמוך. מי השביח את הקרקע הזאת? מאיפה נוצר כל הסיפור? יש פה תהליך היסטורי של מאה שנה, תשעים שנה, שישים שנה. דרך אגב, יש בחוברת עוד מאמר, רפורמה שמציע גדעון ויתקון, הוא אומר בגדול שצריך להשוות את זה לחוכר העירוני ככל הניתן. בבקשה. הרי זורקים פה מספרים דמיוניים של כסף וחושבים שכדי להבטיח את זכויות הבנייה של ההתיישבות העובדת נביא אותה לפשיטת רגל, ובא לציון גואל. אם רוצים לטפל בזה ברצינות, עו"ד רון רוגין הציע אמנה בין הממשלה להתיישבות שפותרת את הסוגיה. אני לא רוצה להיכנס פה למספרים, אבל גם במאמר הזה אני רומז בסוף על מודל אפשרי לפתור את הבעיה. אם הולכים עם המדינה להסכם ואמנה – שומרים על הקרקע החקלאית בתוך שטח המחנה, מקבלים את זכויות הבנייה. מי שחולם על היוון של מיליארדים חי באשליות.

לא ביקשתי קבלות היסטוריות על מה שעשתה נגבה במלחמת השחרור, שהצילה את הנגב. אבל להגיד ליישוב שקיים 70 שנה: תשלם מיליארדים כדי שילדיך יוכלו לבנות במקום ולהבטיח את הבעלות בצורה מסוימת – זה מעוות. אני מבין פקיד שאומר: אני לא יכול, אלה החוקים, אלה הנוסחאות. זה בסדר, זכותו. אבל בשביל זה יש ממשלה. אני אומר לממשלת ישראל, אני מדבר לשר שכבר איננו כאן: תפסיקו לפחד מבג"ץ. אם יש לכם אומץ להחליט, בג"ץ יכבד את זה. בג"ץ בסך הכול מפרש את החוקים או מתערב כאשר הוא חושב שכללי הצדק

הטבעי הופרו. אם עושים ביושר כפיים, אין שום בעיה לעמוד בפני כל מערכת משפטית. העניין הוא שהמערכת הפוליטית לא מעיזה לקבל החלטות, היא מתחבאת מאחורי יועצים משפטיים והיא מתחבאת מאחורי בית משפט. זה המצב האמיתי. אשר לשימוש חורג – ברגע שתהיה אמנה, כל הנושא של שימושים חורגים יוסדר. המצב היום אבסורדי לחלוטין. היום אנחנו מנועים מלבנות, מנועים מלעשות כל דבר כמעט, ואז רצים אלינו

**בזמנו תמיד נתפסנו כשוודדי הקרקעות,
ולכן אני חושב שהחיבור החקלאי מאוד
משמעותי. כי אנחנו, עם כל הקשיים
ועם כל הבעיות, חייבים להתעקש על
הדונם האחרון, ופה אני רואה היום
זהות היסטורית וקיומית בין הקק"ל לבין
ההתיישבות העובדת**

כל פעם ואנחנו עסוקים כל הזמן בלרצות זה את זה. אני משמש היום גם יושב ראש לכלכלי בכמה מקומות ואני רואה שכל הזמן מתעסקים עם זה. לא המינהל צריך להתעסק עם זה ולא אנחנו, את זה ניתן להסדיר. ברגע שיש הסכם ויש אמנה, ניתן להסדיר את זה בחמש דקות. אבל כשלא מסדירים ומקפידים את זה עשר שנים, זאת הבעיה. קרקע חקלאית לא מעובדת – ראשית, צריך לעבד אותה. ואם לא, אני מבחינת המדינה אין לי בעיה להתערב בזה. אבל כשבים לבדוק בכל מושב, הייתי בודק למשל אם הקרקע כולה מעובדת על ידי חברי המושב.

ואם מספר הנחלות מתאים למספר החברים, זה בסדר. מה כל המתקפה כרגע, כולל ועדות קבלה והדברים האלה? ואני לא מדבר על ערביי ישראל, אני מדבר על יישוב דתי. אפשר להכריח אותנו להכניס משפחות חילוניות שלא ישתלבו באורח החיים הדתי? זה נראה לכם נורמלי? אז משרד המשפטים, היועץ המשפטי לממשלה, מובילים היום שורה של שינויים שיהפכו את ההתיישבות העובדת על פיה. יפה מאוד. יש כמה פצועים בפעולת ההשתלטות על המשט

אני אומר לממשלת ישראל: תפסיקו לפחד מבג"ץ. אם יש לכם אומץ להחליט, בג"ץ יכבד את זה. בג"ץ בסך הכול מפרש את החוקים או מתערב כאשר הוא חושב שכללי הצדק הטבעי הופרו. אם עושים ביושר כפיים, אין שום בעיה לעמוד בפני כל מערכת משפטית

הטורקי, ישר העיתונים יודעים לכתוב כמה מהם מעמק יזרעאל. זה חדש! מאה שנה זה ככה. עכשיו אני לא בא לפרוט את זה ולא דורש על זה גרוש אחד, רק אני אומר שיש פה מאבק על היסודות. גדלתי על אחרות עמים ועל שוויון זכויות מלא, ועל זה אני עומד. אבל אחרי שאמרתי את זה, אגיד שמי שמופלה במשך 20 השנה האחרונות בצורה ברורה וברוטאלית, מהמהפך הכלכלי של 1985, זו ההתיישבות העובדת. פעם אחרי פעם אנחנו

מוצאים את עצמנו אל מול פקידי המינהל שזו לא סמכותם, אל מול הממשלה. כל המערכת הפוליטית, מכיוון שהנושא הזה מורכב ומסובך ולא פופולרי, פוחדת להכניס את ידיה ולגעת בו. ואז זה נזרק לפקידות או לבתי המשפט. למה בית המשפט לא מכריע? כי הוא לא רוצה. דרך אגב, בפעם היחידה שהוא הכריע הוא גם הכריע לא נכון כי הוא למד את הנושא. הוא לקח את דו"ח מילגרום שהיה דו"ח שקרי, שהיה מבוסס על נתונים לא נכונים, ועל בסיסו הוא כתב את פסק הדין. האינטליגנטים שם מבינים שהם עשו טעות, ולכן העסק תקוע. זה היה ברור לי, הייתי אז בתפקיד של מזכיר התנועה הקיבוצית. אמרתי שמי שיגיע לבית משפט יתקע את זה ל-20 שנה. לכן בואו איתנו להסכם, בואו איתנו לאמנה. מי שֵׁם את ירון ביבי או כל מי שיהיה, להגיד: "בשיטת ההיוון בהתיישבות העובדת יש לי פה בוננזה אדירה"? יש בוננזה, היא נולדה במאה שנה של התיישבות. כסף גדול לא יהיה שם. ודאי שצריך לשלם, אבל במסגרת אמנה והסכם – ואני בכוונה לא נכנס למספרים – ניתן להסדיר את זה אם רוצים. לא להגיד: תבוא ותשלם 20%, אני צריך קרקע לבנייה בגוש דן. בגוש דן תבנה 30 ר 40 ר 60 קומות, תבנה לגובה. הארץ הזאת חייבת להיות מעובדת וירוקה, בדיוק כמו שאומרת הקק"ל, כמו שאומרים החקלאים.

יש כמה אמיתות יסוד שרצות לאורך כל השנים, זה המכנה המשותף שעליו אנחנו נמצאים פה כבר ארבעה וחמישה דורות, ואותו צריך להמשיך לקיים. במסגרת הזאת איראפשר להגיע להסכמים? תאמינו לי, אני כבר הרבה שנים בתוך ה"ביזנס" הזה. אני משוכנע שאם הדרג הפוליטי היה מחליט ברצינות שהוא מקבל את זה, הדרג המשפטי היה מאשר את זה, ואנחנו היינו יוצאים למרחב. זה קשה, אפשרי, וזה לא צריך לקחת כל כך הרבה זמן. כולם אוהבים לצטט את הרצל, אז אני מסיים בו: זה מאוד פשוט – אם תרצו, אם נרצה, אין זו אגדה.

התיישבות